

NA NAJZAPADNEJŠEM OBRONKU

Težko življenje v skoraj prazni Šteli

Naše matere in gospodinje morajo hoditi po pitno vodo poldrug kilometer daleč - Neizpolnjene obljube o gradnji krožne ceste, ki bi povezovala najbolj zahodne vasi slovenskega jezikovnega območja

Vasica Stela, ki leži visoko v strmih bregu nad Cento, se neverjetno izpraznjuje, kajti življenje je tu iz dneva v dan bolj trdo

Centu ali Tarčent leži tik ob vходу v Tersko dolino in je prav prijetna izletniška točka. Od Vidma je oddaljena 20 kilometrov

Razmišljamo o motivih, da bi lahko napisali kaj veselega in obetajočega o življenju v naši vasi, Šteli /Stelli/ nad Tarčentom, tem «biserom Furlanije». Na primer o kakem rojstvu, pa novi ali obnovljeni domačiji, in morda o zanimivi pobudi za gospodarski razvoj vasi in sosednjih zaselkov, ki leže na prijaznih gričih ob skrajni zahodni meji našega slovenskega jezika.

Toda kot da je sama žalost pri nas. Mnoge hiše samevale, trava prerašča njihova vrata, leseni napušči in stopnice pa trohne. Štela izumira. Pred zadnjo vojno je vas imela nad 600 prebivalcev, sedaj pa nas je ostalo kvečjemu še 60. Vsi so odšli v emigracijo: v Švico, Francijo, skandinavske države ali celo v Ameriko. Med emigrante štejemo seveda tudi tiste vaščane, ki so se ne mara zaposlili kje v notranjosti Italije. Sedaj se vračajo nekajkrat na leto, ob praznikih, da bi se za kratek čas pomudili pri svojih starših, ki so ostali doma in med hišami, kjer je ostalo toliko njihovih spominov iz otroštva. Ponavljajo se prizori, ki smo jim sicer priča tudi drugod v naši Beneški Sloveniji.

«Pred vojno nas je bilo v Šteli za en bataljon», je nekoliko hudomušno, pa vendar s trpkim naglasom, dejala sta-

ra žena, ki sem jo srečal pred hišnim vodnjakom. Vnjeni družini sta ostala sama z možem in sinom, tri hčere pa so se odselile v svet, v Švico, Luksemburg in v Genovo. «Sami smo ostali v tem delu vasi», je žalostno dodala, jaz pa sem razmišljal o hišah, ki so vse potrebne temeljitega popravila. Pri nas se ljudje ukvarjajo s kmetijstvom, toda zemlja terja zdrave in močne roke. Ob hribu so vidne terase, kjer so nekoč pridelovali trte, sedaj pa za vinogradništvo primanjkuje delavcev. Sicer tu uspeva dobro črno vino, sort biko in klinto.

Kar nas je ostalo doma se torej preživljamo pretežno s kmetijstvom, posamezniki pa hodijo na delo v dolino, v Tarčent. Do vasi pripelje še kar dobra makadamska cesta, največ težav pa imamo zaradi pomanjkanja vode. Za pranje in za živino uporabljamo deževnico, kolikor se je pač nabere v vodnjakih ob hišah. Po vodo za kuhanje in druge nujne potrebe pa moramo hoditi v zajetje, ki je poldrug kilometer daleč. Prejšnje zajetje tik ob vasi je namreč usahnilo.

Kljub sedanjim težkim razmeram pa vendar menimo, da bi se naše življenje v marsičem lahko izboljšalo. Štela leži na lepem kraju in bi lahko postala turistično pomembna

vas. Tu 620 metrov nad morjem je svež in čist zrak, čudovite so pri nas pomladi in jeseni. Da bi prišli turisti, bi morali predvsem zagotoviti vodo. Posebno velikega pomena pa bi bila zgraditev okrog tri kilometre dolge ceste, nekakšne gospodarske in turistične poti, ki bi Štelo povezovala s sosednjimi zaselki Čvso, Sokretom, Patočino, Ma-

tijonom in seveda z vasjo Filipan, ki je najbolj zahodno naselje, kjer ljudje še govore naš, slovenski jezik. Z dograditvijo tega odseka bi zagotovili manjkajoči člen krožne ceste, nekakšne gospodarske in turistične poti, ki bi Štelo in omenjena druga naselja povezovala s središči v dolini, to

je s Tarčentom, Vidmom in Huminom.

Pred zadnjimi volitvami so nam predstavniki strank in oblasti obljubili to cesto. Tako so celo že zakoličili. Po volitvah je stvar šla v pozabo. Bojimo se, da bo treba čakati do novih volitev — in do novih obljub.

Volitve v Jugoslaviji

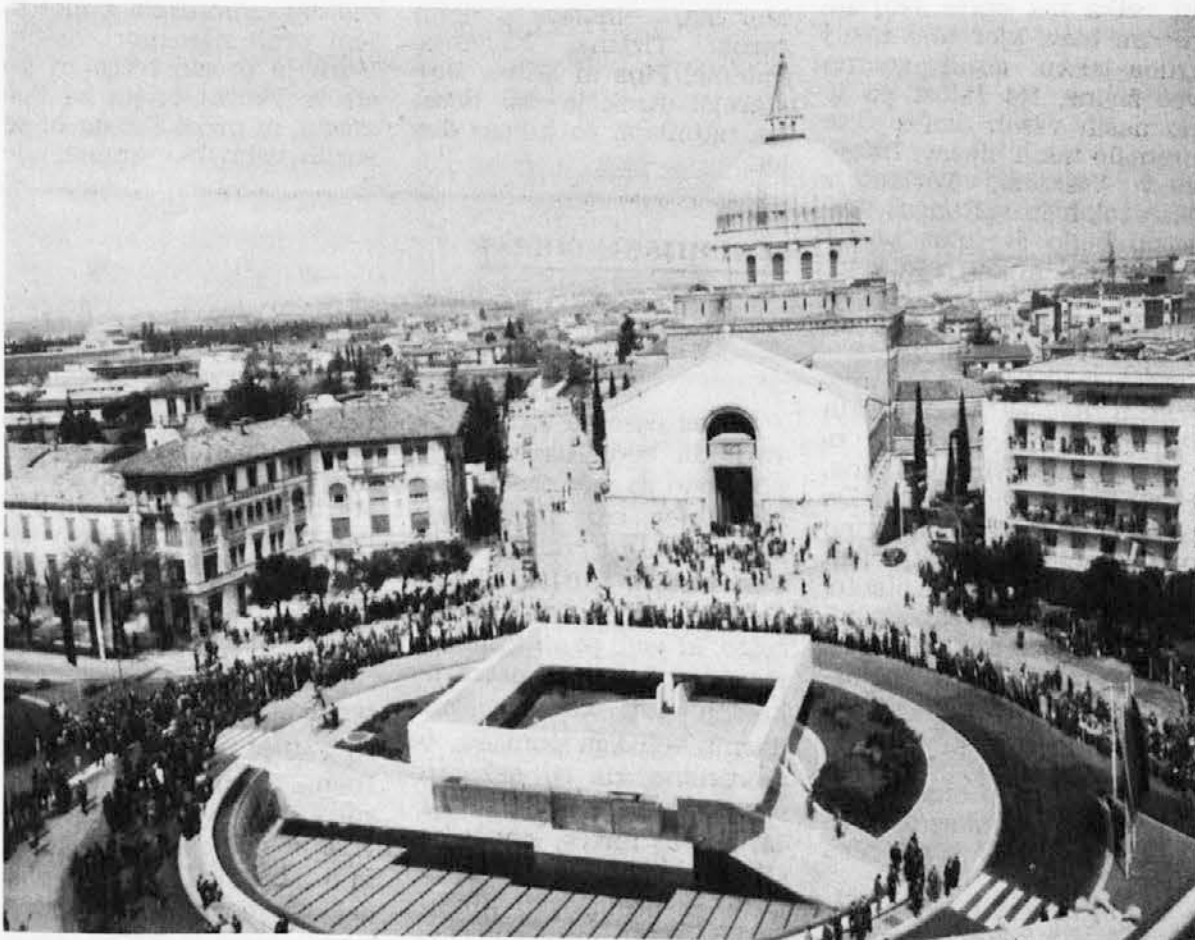
V sosednji Jugoslaviji je okrog 12 milijonov 500 tisoč polnoletnih državljanov aprila meseca v več fazah izvolilo svoje predstavnike v nove občinske, republiške, pokrajinske in v zvezno Skupščino. Volitve so bile razmeroma zamotane, skladno s spremembami ustavnih predpisov, ki so jih v sosednji državi nedavno uveljavili. Najprej so vsi zaposleni izvolili svoje odbornike v ustrezne zbornice občinskih skupščin. V drugi fazi so vsi državljani volili občinske odbornike splošnih zborov, poslance za republiške zbornice republiških skupščin ter poslance za družbeno-politični zbor osrednjega jugoslovanskega parlamenta. Potem ko so se občinski

skupščine konstituirale, se pravi, da so izvolile predsednike in druge vodilne organe, pa so občinski odborniki 23. aprila na posrednih volitvah izbrali poslance delovnih zborov republiških skupščin in zveznega parlamenta. Šestega maja bodo parlamenti po republikah izbrali svoje zastopnike za zvezni parlament, 16. maja pa se bo dokončno konstituiral tudi zvezni parlament v Beogradu.

Takšen volilni sistem naj bi predvsem omogočil uveljavitev samoupravljanja delovnih ljudi na vseh stopnjah državne ureditve, od občin do osrednje vlade in parlamenta v Beogradu. Zanimivo je, da je med novimi odbor-

niki in poslanci zelo veliko novih ljudi, ki doslej še nikoli niso bili v predstavnikiških organih. Gre predvsem za strokovnjake z raznih področij, ki so si pridobili dragoocene izkušnje pri delu v tovarnah in v raznih ustanovah. Za vsak mandat se je potegovalo po več kandidatov. V sosednji toliminski občini je bil za novega republiškega poslanca izvoljen ravnatelj tamkajšnje kmetijske zadruge ing. Andrej Smrekar. V Novi Gorici pa so bili izvoljeni za poslance ugleden javni delavec Milo Vižintin, minister v slovenski vladi in nekdanji predsednik novogoriške občine Joško Štrukelj ter ravnatelj velike tovarne cementa in salonita v Anhovem Milan Vižintin.

Odkritje spomenika odporništvu v Vidmu

V Vidmu so dne 25. aprila, ob 24-letnici osvoboditve, odkrili na Trgu XXVI. Julija veličasten spomenik odporništvu. Svečanosti se je udeležil in je bil na njej glavni govornik predsednik vlade Mariano Rumor in mnogi voditelji odporniškega gibanja, med temi tudi znani partizanski komandant Arrigo Boldrini. To je bila osrednja proslava odporniškega gibanja, med temi tudi znane delegacije drugih italijanskih mest in predstavniki partizanskih in drugih organizacij s svojimi prapori in zastavami. V popoldanskih urah so nastopili tudi razni pevski zbori, med temi tudi slovenski iz Dola-Poljan, Doberdoba in Ronk, ki so peli partizanske in druge borbene pesmi. Gornja slika prikazuje množico ljudi ob odkritju spomenika. Načrt za spomenik, ki spada med najsodobnejše v Evropi, sta izdelala znana arhitekta Gino Valle in Federico Marconi, delo pa je kiparja Dina Basaldelle

IZ NADISKE DOLINE

Pomemben shod županov za razvoj živinoreje

Prav živinoreja bi lahko pomagala vasem Beneške Slovenije, da bi se rešile iz težke gospodarske krize - Potrebno bi bilo zgraditi več zadrudnih hlevov

Pred nedavnim so se na sedežu špeterskega komunista sestali pod predsedstvom Maria Lucca in z intervencijami funkcionarjev dr. Angelija in dr. Bellaviteja župani občin Brdo v Terski dolini, Tipane, Podbonesca, Sovodenj, Sv. Lenarta, Sv. Petra, Grmeka, Sredenj in Dreke, da so skupaj razpravljali o možnem kmetijskem in živinorejskem razvoju teh krajev.

Najprvo je prisotnim govoril Mario Lucca, ki je tudi obrazložil namen tega sestanka oziroma da bodo skupaj izdelali načrt za valorizacijo Julijskih Predalp, ki bo dvignila gospodarsko stanje tamkaj bivajočih ljudi in na ta način vsaj delno omejila emigracijo, ki je v nekaterih vaseh strašno velika. Za njim sta govorila dr. Angeli in dr. Bellavite, ki sta orisala pripravljene načrte, katerega so vsi z velikim navdušenjem sprejeli.

Živinoreja je začela v Beneški Sloveniji po tej zadnji vojni vidno hirati, kajti ljudje se izseljujejo, tisti pa, ki ostanejo doma (po večini samo ženske, otroci in stari ljudje) goje živino le za lastno potrebo ali pa v mnogo manjši meri nego nekdanj. To se zelo pozna tudi v mlekarah, ki so skoraj vse «turnarje» ali izmenične kjer je sedaj premalo mleka oziroma so preveliki stroški, da bi mogli vzdrževati mlekarja. In prav zaradi teh razlogov so zaprli v teh zadnjih letih že marsikatero mlekarjo.

Najbolje bi bilo seveda, da bi vsaka vas imela svoj zadrudni hlev, kjer bi z manj truda lahko gojili znatno več živine. Na žalost pa je po naših vaseh danes vse premalo takih hlevov. Imajo ga v Viskorši, Torlanu v Mažerolah in v Roncu. Verjetno bodo še letos postavili enega, ki bo zelo velik in moderen, tudi na gorski planoti v Bonah pri Brezjah v tipanskem komunu.

Važno bi bilo tudi upoštevati, da je v Julijskih Predalпах precej zelo dobrih planinskih pašnikov, ki bi jih mogli izkoristiti. Do nedavnega so pasli živino pod Muzci, pod Matajurjem in drugimi hribi, a planinskih staj z mlekarstvom obrati tam niso nikdar imeli in so izdelovali sir in maslo sami po zelo zastaralem srednjeveškem sistemu, ki ni odgovarjal higieni. Ti izdelki so šli v promet vseeno, ker so bili okusni, a visoke cene na trgu niso imeli.

Če bi izkoristili vse pogoje, ki jih nudi narava in z nabavo plemenske živine, bi živinoreja mogla prinašati zares pomembne virove dohodkov kot jih je prinašala nekdanj. Vemo, da dežela nudi posebne podpore in prispevke na podlagi zakono-

nov za razvoj te panoge v okviru njenih meja in zato upamo, da bo prav živinoreja rešila marsikatero vas gospodarskega propada.

PODBONESEC

Asfaltirali bodo cesto Kal - Črni vrh

V teh dneh je podboneški komun dal v zakup dela za dokončno ureditev in asfaltiranje ceste, ki vodi iz Kala proti Črnemu vrhu. To delo bo stalo 51 milijonov lir in jih bo v celoti krila država na podlagi zakona o pomoči nerazvitim hribovskim krajem.

Do danes je bil Črni vrh ena najbolj zakotnih in zapuščenih vasi Nadiške doline, če že ne videmske pokrajine, kajti od tam naprej ne vodi več nobena cesta in vas leži visoko (725 metrov) med gorami. Sedanja cesta je bila dograjena šele pred leti in so jo delali več, kot deset let, ker ni bilo nikdar dovolj denarja, da bi jo dogradili do konca. Delali so jo v obrokih. Enkrat prvi «tronk», potem drugi «tronk» in tako naprej in ko je delo zastalo, ker ni bilo denarja, da bi nadaljevali, se je tudi sproti kvarila (usadi, neurja in tudi zaradi nevoznosti je cesto preraščala trava). No, sedaj jo bodo končno uredili vseskozi in jo tudi asfaltirali.

Zaira Juretič - mati petih otrok izgubila življenje

Po vsej okolici in še doli po Furlaniji je globoko odjeknila žalostna vest o tragični smrti 27-letne Zaire Juretičeve iz Dolenjega Mersina, matere petih otrok: Tiziana, Klavdija, Fabiole, Pine in Milve. Najstarejši otrok je star deset let, najmlajši pa komaj dve leti.

IZ IDRIJSKE DOLINE

Nova turistična cesta v Bukovici

Zadne čase se mnogo govori, da bodo ukrenili vse potrebno za valorizacijo naših krajev, ker imajo vse pogoje, da se razvije turizem tudi v Idrijski dolini. Sedaj bodo dobro uredili cesto, ki vodi proti Stari gori in se bo tako ustvarila krožna pot, kar bo brez dvoma velikega pomena, če pomislimo, da so nekatere vasi, kot na primer Oborča, skoraj mrtve, ker je cesta preveč slaba, da bi se je mogli posluževati turisti, saj se je še domačini izogibljajo, če le morejo.

Sedaj je v gradnji pa še druga izredno važna arterija, ki bo vodila iz čedadškega teritorija od križišča Barbianis preko mosta čez

Upati je, da se bo sedaj Črni vrh zbudil iz svojega mrtvila, saj je zaradi svoje svežine, zelenja in nebeškega miru zelo primerna točka za izlete. V okolici se razprostirajo senožeti, ki vonjajo po gorskem cvetju, kar daje človeku res pravi občutek odmahnjenosti od prašnih in hrumnih mest. Domačini se bodo sedaj prav gotovo še bolj potrudili, da bodo olepšali svoje karakteristične hribovske domačije in tudi gostilnica naj bi imela vedno pri rokah dober prigrizek, saj tu ne manjka dobrega planinskega sira, ki je zelo cenjen po vsej Furlaniji.

Črni vrh pa je zanimiv tudi zato, ker so ljudje te vasi, po mnenju slavnih zgodovinarjev, ohranili najčistejši svoj prvotni tip iz časa prve naselitve: visoka postava, široka pleča, orjaška moč, svetli lasje, plave ali rjave oči in gosta brada. Tudi njihova pojoča govorica se razlikuje od vseh drugih nadiških Slovencev. Tako jih je opisal znani zgodovinar Francesco Musoni v svoji knjigi «Tra gli Sloveni di Montefosca».

Črni vrh torej zares lahko pričakuje, da bo odslej, ko bo tja vodila dobra asfaltirana cesta, uvrščen med izletniške točke, ki jih je vredno obiskati.

Do te strašne nesreče je prišlo v bližini vasi Log pri Podbonescu. Ko je Zaira zvedela, da se njena tašča ne počuti dobro, sta takoj z možem odpotovala z motorjem proti njenemu domu. Vozil je precej hitro in ko sta že skoraj prišla na lice mesta, ni počakala, da bi se vozilo ustavilo, ampak je

Idrijo do meje na Brda proti Bukovici.

Stroški za gradnjo te ceste bodo znašali okoli 80 milijonov lir in jih bo v celoti krila dežela, ker bo to turistična cesta.

Smrtna kosa

Pretekli teden smo spremlili k zadnjemu počitku Rozo Velisic vdovo Makorič iz Ibane. Umrla je 76 letu starosti. Vse svoje dolgo življenje je posvetila le delu in družini. Vsi, ki so jo poznali, jo bodo zato ohranili v najlepšem spominu. Svojem drage pokojnice izrekamo naše globoko sožalje.

Poroka

Poročila se je naša vaščanka Marija Ana Makorič

skočila na tla še predno je pritisnil na zavore. Padla je z veliko silo ob asfalt in dobila zelo hude poškodbe. Takoj so poskrbeli za njen prevoz v čedadsko bolnico, od koder so jo potem poslali v videmsko, kjer ji pa kljub veliki prizadevnosti zdravnikov niso mogli rešiti življenja.

Rajinka Zaira je bila povsod zelo priljubljena zaradi svoje nežnosti in ljubezni do svojih otročičev. Vsem bo ostala v najlepšem spominu.

Razširili bodo pokopališče v Mersinu

Pred kratkim je podboneška komunista administracija dala v apalt dela za razširitev pokopališča v Mersinu in za ureditev onega v Roncu in Arbeču. Celotni stroški za ta dela bodo znašali 17 milijonov lir in jih bo od teh 11 milijonov in 900 tisoč dala dežela, za ostalo pa bo komun vzel posojilo pri «Cassa depositi e prestiti».

SREDNJE

Za popravilo cest

Komunska administracija je pretekli teden dala v delo ureditev nekaterih cest in je zato odprla delovni center in vzela na delo 15 delavcev. Stroški za to delo bodo znašali več kot dva milijona lir. Predvidevajo, seveda če bo vreme naklonjeno, da bodo z deli končali v teku dveh mesecev, torej ravno ob odprtju turistične sezone. Vasice srednješkega komunista, ki so raztresene po bregovih, so zelo privlačne za nedeljske izlete, saj se to vidi že sedaj, ko imamo vse razrite ceste. Prav bi bilo torej, da bi se še kaj storilo v prid turizma, kakor to delajo v drugih komunih Nadiške doline.

Nesreča pri delu

Pri delu se je ponesrečil 78-letni Jožef Dugaro iz Dug. Ko je šel po lestvi, je nerodno stopil in padel na tla. Dobil je poškodbe v prsnem košu in v ramenu in zato se bo moral zdraviti mesec dni.

z Romanom Dorličem iz Čedadu. Znanci jima čestitajo in želijo mnogo sreče v zakonskem stanu.

FOJDA

Nesreča ne počiva

Pretekli teden sta se precej hudo ponesrečila 33 letni Remo Tracogna in 25 letni Firmino Cerneaz oba iz Fojde. Ko sta se peljala z avtomobilom proti Ahtnu, sta zavozila iz ceste in se zvrnila. Tracogna bo ozdravil v enem mesecu, dočim je njegov spopotnik dobil le lažje poškodbe, ozdravljive v enem tednu.

IZPOD KOLOVRATA

Ogenj uničil sedež dreškega komunista in šolo v Krasu

V soboto, dne 12. aprila zvečer je prišlo v Krasu v komunu Dreka do izredno hudega požara, ki je v kratkem času uničil sedež komunista in seveda vse dokumente in tudi didaktični material, kajti v istem poslopju ima svoje prostore tudi osnovna šola.

Sedež dreškega komunista je bil sezidan pred kakimi 50 leti in je bil lesni del zato zelo lahko vnetljiv, ker je bil suh. Do požara je prišlo verjetno zaradi slabe peči, ki ni vlekla. Sedaj so začasno, dokler ne bodo dobili deželne prispevka za obnovo poslopja, nastanili komunski urad v gostilni Mauricija Šaulija.

Čeprav šteje dreški komun zelo malo ljudi (leta 1961 jih je štel 1168, a danes jih ima mnogo manj), je vedno dosti pisarniškega dela, ker potrebujejo ljudje stalno kakšne dokumente in zato je sedaj zelo nerodno in se mudi, da ga vsaj za silo obnovijo. Isto velja tudi za šolo, ki je tudi ta sedaj v gostilni.

Škode je za okoli 20 milijonov lir.

NESREČA - V bolnico je morala 49-letna Olga Tomazetič iz Grmeka, ker je tako nesrečno padla po poti, ko je nesla na hrbtu zvrhan koš krompirja, da si je zlomila levo roko. Ozdravila bo v enem mesecu.

Topli sončni dnevi privabljajo vsako nedeljo vse več izletnikov v prijazne vasice dreškega komunista, ki so raztresene na južnem pobočju Kolovrata. Tu se čuje tudi lepa slovenska melodija, ki odmeva daleč v dolino. V gostilni Namor, v vasi Kras, imajo cel orkester, ki zabava ljubitelje domače glasbe. Na sliki vidimo gostilničarja Beputa s hčerko Drmino, ko igrata vesele in poskočne.

IZ KRNAHTSKE DOLINE

Kanalizacija v Tipani in Brezjah

Končno bodo napeljali odtočne kanale tudi v Tipani in v Brezjah. Tega javnega dela so bili potrebni posebno v Brezjah, kajti tam so vaške poti zelo ozke in hiše ena poleg druge in se zato cedi gnojnice kar v potokih, zidovi so pa nezdravi in zato prostori zaudarjajo po slabem. Kanalizacijo bi bilo potrebno napeljati po vseh vaseh, a trenutno tega ni mogoče, treba bo še čakati. Tudi na to delo so ljudje dosti let čakali. Dela so dali na dražbo in jih je prevzelo gradbeno podjetje Lendaro, stala pa bodo 20 milijonov lir, ki bodo v breme deželi.

Umrl je Domeniko Vazzaz iz Tipane

Te dni smo zvedeli žalostno novico, da je umrl Domeniko Vazzaz iz Tipane, ki je živel že dolgo let v Torinu s svojo družino. Bil je star skoraj 80 let. Poznali so ga po vsem tipanskem komunu, ker je bil fotograf in so ljudje hodili k njemu tudi iz drugih oddaljenih vasi. Domačini se ga še danes radi spominjajo, ker je bil vesele narave in zelo navezan na svojo domačo zemljo. Bil je vseskozi tudi naročnik Matajurja. Družini in sorodnikom izrekamo naše globoko sožalje. Drage-

mu Domeniku naj bo lahka tuja zemlja.

K nadnjemu počitku smo spremlili tudi 48-letno Natalino Tomasino iz Brezj. Umrla je po dolgi bolezni v videmski bolnici. Bila je blagega značaja in zato so jo vsi ljubili in spoštovali, kar je tudi pokazal njen pogreb, katerega se je udeležila vsa vas.

TAVORJANA

Gozdni požar pri Mažerolah

Dne 9. aprila se je vnel gozd, ki se razteza nad Mažerolami in sicer na hribu, ki ga domačini imenujejo Kagrauena. Plameni so hitro zajeli velik del gozda, ker je bil teren suh in pihal je močan veter. Takoj so poklicali na pomoč gasilce iz Vidma in vojake, ki so s pomočjo domačinov po velikem naporu le utegnili preprečiti, da bi se ogenj širil dalje.

Do gozdnega požara je prišlo tudi v okolici Trpečega v špeterskem komunu, ki so ga tudi kmalu zadržali. Tudi sem so prišli videmski gasilci. Škoda ni velika.

Ob 25-letnici smrti našega narodnega heroja

Marka Redelongija

V tej zadnji vojni so povzročila mnogim vsem Beneške Slovenije nemška letala dosti gorja. Ko Nemci niso mogli prebiti partizanskih zased ali pa zaustaviti hitrega napredovanja partizanskih brigad, so se zatekli k letalom in na varnem visoko iz zraka tolkli z bombami po vaseh, kjer so ostali le oni, ki zaradi starosti in boleznih niso mogli zapustiti hiš.

Slovenske partizanske jedinice niso imele protivzračnega orožja, da bi zbile letala z neba in zato je bilo treba poiskati letala v njihovem leglu in jih takoj uničiti.

Na tako pot se je odpravilo v noči med 12. in 13. marcem 1944. leta 70 partizanov 11. bataljona Briško-beneškega odreda pod vodstvom komandanta Marka Redelongija, doma iz Zapotoka v občini Podbosesec. Ta jih je razdelil v tri skupine, ki so hitele preko hribov mimo nešteti sovražnih postojank dol v furlansko nižino na letališče Belvedere. 13 km severovzhodno od Vidma. Srečno so se z zvijačami in skrajno drznostjo izognili neštetim nevarnostim ter se pritihovali do poslopij na letališču.

Prva skupina je napadla stražnico na letališču in po kratkem boju zavzela barako, v kateri se je branilo 30 Nemcev. Zažgali so poslopje in plameni so kakor nalašč razsvetljevali prostrano letališko polje, da je lažje delala druga skupina.

Ta je takoj stekla k letalom in začela z zažiganjem. Še više kakor iz goreče stražnice so planili visoko proti nebu plameni benena in mazilnih olj, z močnimi poki so se razletavali tanki za gorivo in prasketala ogrodja letal. Od treh letal tipa Messerschmidt 190, dveh lovcev Fokke-Wulf, treh izvidniških letal Storch, enega kurirskega letala in dveh kamionov je ostal le kup ožganega in skrivenčnega železa.

Tretja skupina je obkrožila in napadla vilo, v kateri so popivali in se zabavali nemški oficirji. V prvem napadu je padlo pod ognjem partizanskih brzostrelk osem nemških letalskih oficirjev. Ostali so se zabarikadirali in trdovratno branili svoje kože. Ko so napadajoči partizani opazili, da so plameni že objeli trupe letal, so se oddaljili od vile, iz katere se je razlegal preplašen vrišč.

Heroj Marko in njegova četa sta bila za svoj izredno uspešen podvig pohvaljena od partizanskega vodstva, vodstvo Briško-beneškega

odreda pa je Marka Redelongija predlagalo za odlikovanje.

Marko odlikovanja ni več prejel. Dne 5. maja 1944. leta je umrl junaške smrti v boju. Ranjen je bil v nogo v enem izmed neštetih spopadov z Nemci in je ležal z osmimi borci svojega bataljona v podzemeljskem bunkerju blizu vasi Breginj na Kobariškem. Našla se je prodana duša, ki je poklicala 180 nacistov. Šestim tovarišem se je po kratki borbi posrečilo izviti se iz nemškega obroča. Markov namestnik Just je padel v boju, Marko si je pa v zadnjem trenutku sam vzel življenje, raje kot da se preda in pogine pod mučenjem Nemcev. Ti so ga povsod

iskali, ker jim je prizadejal toliko težkih izgub. Ze 28. marca 1944. so pridrveli na njegov dom v hribovsko vasico Zapotok. Zgrabili so njegovega očeta in brata, ju obesili za roke in v takem stanju spraševali po Marku. Zaman sta trdila, da ne vesta, kje je, ker je živel Marko že dolgo časa proč od doma v Podbeli na Kobariškem. Ko sta padla v nezavest, so ju odvezali in takoj zopet navezali, ko sta prišla k sebi. Izmetali so jima vse pohištvo iz hiše in zažgali, nju pa pustili pol mrtva.

Letos, ob 25. obletnici smrti se klanjamo njegovemu spominu in smo ponosni, da je Beneška Slovenija rodila tako velikega junaka.

Prvi maj

Prvi maj,
to je praznik sreče.
Prvi maj,
to je praznik radostnih oči.
Prvi maj —
to so tisti lepi, dobri dnevi,
ko se človek,
ker je delavec,
razveseli.
Ves ponosen svoje delo razkazuje, delo,
ki z rokami ga ali z umom kuje.
Prvi maj,
to je praznik sreče,
ker je praznik delovnih ljudi.

V nedeljo 11. maja 1969 ob 15. uri v teatru «A. Ristori» v Čedadu

Slovenski Pasijon

(Vinska žalostna z alelujo)
v izvedbi Slovenskega gledališča iz Trsta

Koncert nabožnih pesmi

v izvedbi pevskega zbora «J. Gallus» iz Trsta
Prireditelji: P.D. «Ivan Trinko»
Slovensko gledališče iz Trsta

Založba Mladinska Knjiga

Izšel je ponatis
na Slovenskem zelo priljubljenega dela

France Prešeren:

Poezije in pisma

Anton Slodnjak:

Prešernovo življenje

S to izdajo nudi Mladinska knjiga slovenskim bralcem reprezentativno izdajo Prešerna v elegantni opremi, na izbranem papirju in skrbnem tisku.

Prva knjiga **POEZIJE IN PISMA** vsebuje celotno Prešernovo delo, ki ga je uredil dr. Anton Slodnjak. Najboljše dopolnilo prvi knjigi je monografija **PREŠERNOVO ŽIVLJENJE**.

Monografija je bogato opremljena s skrbno izbranim slikovnim gradivom.

Okrog sedemdeset fotografij še povečuje dokumentarno vrednost in privlačnost knjige.

Knjigi sta tiskani v enotnem formatu 18x25 cm, vezani v celoplastno, opremljeni z barvnim ovitkom in vloženi v varovalni karton.

Knjigi staneta 90.— dinarjev, znesek lahko odplačate v 3 zaporednih mesečnih obrokih po 30.— dinarjev, naročite pa jih v Tržaški knjigarni, Trieste, Via San Francesco 20.

PODPORA DEŽELNEGA ODBORA

Popolnejše poučevanje slovenščine na fakulteti za jezike v Vidmu

Važnost našega jezika za deželo Furlanijo - Julijsko krajino, ki naj ima vlogo mostu proti vzhodu - študenti videmske fakultete naj bi slovenščino študirali vsa štiri leta, iz predmeta pa bi napravili tudi diplomsko delo

Svetovalci Furlanskega gibanja v deželnem svetu Furlanije-Julijske krajine so predložili resolucijo o fakulteti za sodobne jezike v Vidmu. V tem dokumentu tudi ugotavljajo, da bi morali pri sestavljanju učnega programa bolj upoštevati slovenski in nemški jezik, ki ju govori veliko število prebivalstva na tem obmejnem področju. Zlasti slovenski jezik je pomemben tudi zaradi usmeritve dežele Furlanije-Julijske krajine, ki hoče imeti vlogo mostu med zahodom in vzhodom. Poudarjajo nadalje, da ni mogoče na primer razumeti, zakaj poučujejo na fakulteti španski jezik in književnost, medtem ko ni stolice za slovenski jezik in književnost. Ta predmet je predviden le za poučevanje v okviru pomožnega tečaja.

O zadevi je bilo podrobno govora na nedavni seji deželnega sveta. Svetovalci so pobudo furlanskih predstavnikov podprli in dopolnili z novimi podrobnostmi, ki opozarjajo na pomen slovenskih ter zlasti slovenskega jezika. Nekateri so menili, da bi morali v Vidmu poučevati tudi ruščino in druge slovanske jezike.

Ko je povzema razpravo, je odbornik deželnega odbora za prosveto Giust rekel, da spada reforma učnega programa v pristojnost osrednje vlade v Rimu. Kar se tiče slovanskih jezikov, sta slovenščina in srbohrvaščina vključena v po-

možne tečaje. Poučevanje slovenščine bi lahko uvedli med glavne predmete, samo če bi spremenili sedanjo zakonodajo o teh predmetih. Deželni odbor je to vprašanje že predložil ministrstvu za prosveto v Rimu. Prav tako je predlagal,

naj bi pouk slovenskega jezika nadomestili s poukom slovenskega jezika in slovenske književnosti. Študenti naj bi ta razširjeni predmet študirali vsa štiri leta, iz njega pa bi lahko napravili tudi zaključno diplomsko delo.

Drobni nasveti

Mnoge imamo grdo razvado, da med šivanjem denemo bucike ali šivanke v usta in pozablamo, kako hitro jih moremo pogoltniti in si nakopati hude težave. Šivanke in bucike raje zabodite v posebno blazinicco, ki vam more med delom viseti okrog vratu.

Sveže konzerve ugotovite takole: eno stran škatle pritisnete s prsti, in če se ob tem pločevina dvigne, pomeni to, da konzerva ni sveža.

Sveže drobtinice bodo popile mnogo manj maščobe kot zelo stare in močno posušene. Torej — uporabljajte predvsem sveže drobtine.

Kristalno posodo boste najlažje oprale v milnici, ki

ji dodate boraks. Potopite kristalno posodo v milnico in jo drgnite z mehko krpo. Po pranju operite posodo v nekaj čistih vodah in v zadnjo denite malce plavila za pranje perila. Tako oprana kristalna posoda bo čudovito lesketajoča.

Nikoli ne odnašajte kozarcev z mize tako, da vtaknete enega v drugega. Kozarci se vam lahko razbijejo ali pa jih ne morete razstaviti. Če se vam to zgodi, naredite takole: v zgornji kozarec vlijte hladno, v spodnjega pa toplo vodo. Zavoljo hladne vode se bo zgornji kozarec srčil, spodnji pa zavoljo toplote raztegnil — in narezan bosta.

Furlanija in Beneška Slovenija pod oglejskimi patriarhi

Furlanija, ločena od koroške vojvodine, podeljena leta 1077 akvilejskemu patriarhu

Čeprav so postali akvilejski patriarhi neodvisni gospodarji in samostojni knezi nad svojimi podložniki, vez, ki je spajala patriarhat s koroško vojvodino, ni bila pretrgana. Furlansko grofijo je cesar Oton I. leta 952 znova pridružil bavarski in koroški vojvodini, a Oton II. je ločil leta 976 Koroško in Furlanijo od Bavarske in sestavil iz nje samostojno vojvodino. Od te so bili odvisni furlanski grofi.

Furlanski grofi se niso pa smeli vtikati v vladno nad patriarhovimi posesti in kmalu je zgubil tudi koroški vojvoda to pravico. Leta 1027 je sklical cesar Konrad II. sodnji dan v Verono, kateremu je on sam predsedoval. Pristopil je prednj koroški vojvoda Adalbero in tožil patriarha Popona (1019-1045), da ne izpolnjuje svojih fe-

dalnih dolžnosti proti vojvodi. Patriarh in njegov zagovornik Valpert sta temu ugovarjala in ta zadnji je prisegel s štirimi pomočniki, do vojvoda nima nobene pravice zahtevati ničesar od patriarha in njegovih podložnih. Na to je priznal cesar patriarhove svoboščine in ga odvezal vseh davkov, ki bi jih moral plačati vojvodi kot deželnemu knezu. Naslednjega leta je dovolil cesar patriarhu, da sme tudi lasten denar kovati s svojo podobo, iz čistega srebra in iste vrednosti, kakršno so imeli veronski denarji.

Nekoliko pozneje so postali akvilejski patriarhi deželni knezi po vsej Furlaniji. Cesar Henrik IV. je čutil potrebo v svojem boju proti papežu, da bi si zagotovil vsaj en prehod čez Alpe v Italijo. Hotel je tudi pomiriti koroškega vojvodo Bertolda in njegovega naslednika Markvarda in zato je ločil Furlanijo od koroške vojvodine. Ločeno deželo je podelil leta 1077 akvilejskemu patriarhu Sighardu «zaradi njegove zvestobe do države». Cesar mu je dal vso deželsko oblast v Furlaniji, katero je prej užival takrat umrli grof Ludovik ter mu zagotovil vse pravice, ki sta jih imela tam vojvoda in mejni grof. Oproščen je bil vseh feudalnih plačevanj in tudi vseh vojaških dolžnosti, samo da se je cesarju poklonil in mu obljubil zvestobo in spoštovanje.

Patriarh je bil obenem tudi italijanski cerkveni knez in zato mu ni bilo treba potovati na Nemško, da bi tam

sprejel cesarsko investituro. Zadostovalo je, da je odposlal tja svoje pooblaščenca in samo takrat, kadar se je cesar mudil v Italiji, je moral patriarh osebno priti po investituro. Če je pa patriarh potoval iz drugih vzrokov po Nemčiji in je ob tej priliki prejel tudi investituro od cesarja, tedaj ni nikoli pozabil poudarjati svojih predprav kot italijanski škof. Cesarji so podelili patriarhom tudi Kranjsko (1077, 1093) in Istro (1209, 1228) in tako se je povzdignila akvilejska država do največje slave in moči.

Nemški cesarji so skrbeli za to, da so prišli na patriarški prestol kolikor mogoče njem udani cerkveni knezi, torej taki, ki so bili večinoma nemškega pokolenja. Tak je bil na primer mogočni patriarh Popon iz rodovine trebanjskih grofov na Koroškem, Gotepold, Sighard, Ulrik, Pilgrim ali Pelegrin I., Ulrik II. Wolger, Bertold itd. Ta zadnji je bil brat koroškega vojvode. Ti cerkveni knezi so imeli od cesarjev naročilo, da spoje čim tesneje Furlanijo z nemško državo. Pozabili pa niso tudi svojih najbližjih sorodnikov in so jim zato poskrbeli dobra posestva na tej strani Alp. Tako iz tega izhaja tudi dejstvo, da so imeli koroško-štajerski plemiči svoja posestva med beneškimi Slovenci in o tem pričajo tudi razvaline gradov, ki so še danes vidne na obronkih med Beneško Slovenijo in furlansko ravnino.

(se nadaljuje)

za naše mlade bralce

Zajec in lisica

Zajec in lisica sta si bila v davni doba prijatelja. Kamor koli se je napotil zajec, ga je spremljala lisica; drugovala mu je po hosti, v detelji ali v zelniku. Sploh je bil zajec tiste čase zelo srečen.

«Striček zajček» mu je rekla nekoč lisica, «ali hočeš, da skupaj posejva žito?».

«Hočem, tetka».

Posejela sta žito. Žito je obzelenelo, raslo in pričelo zoreti. Prišel je čas žetve. Zajec in lisica sta vzela srpe in se odpravila žet. Pa je bolj in bolj pripekalo sonce, ožgalo je lisico, ki je bila zelo lena, in pričela se je zvito preivarjati.

«Zajček moj mili, ti žanji kar naprej, jaz pa moram oditi na onile hribeček, da bom podpirala nebo. Ako bi se nebo zrušilo in padlo bi pokrilo vse lepo žito».

«Le pojdi, tetka!» je odgovoril zajček in je jel kar sam žeti. Lisica je odšla na hrib in na vrhu pokleknila, da bi podpirala oblake, ki so se prav tedaj pripodili čez nebo. Zajec je medtem požel žito na njivi, povezal v snope in spravil domov.

«Pridi, tetka, pomagala mi boš mlaiti!».

«Kar ti mlaiti, striček zajček; tudi danes moram podpirati nebo, da se ne bo zrušilo ter pokrilo vsega žita».

Zajec je vpregel vola in omlatil vse žito. Ko je vse delo opravil je poklical lisico:

«Ej, tetka, pridi razdelila si bova žito!».

«Sem že tu!» je prihitela lisica.

Vzela je žitno merico in dejala:

«Tebi, zajček, eno merico, meni pa devet, ker sem ti tetka».

Zajček je žalosten pobral svoje žito in odšel.

«Zakaj si tako žalosten?» ga je vprašal pes, ki ga je srečal.

Zajec mu je povedal vse

od kraja. Tedaj se je pes dvignil in mu rekel: «Povedi me v njen brolg!».

Zajec je povedel psa v lišičji brolg. Pes je zlezal v brolg in se zakopal v žito. Drugi dan je začela lisica grebsti žito. Ko je tako brskala, je zadela na uho v žitu skritega psa. Mislila je, da je listek koruze in ga popadla. Tedaj pa je pes skočil in zadavil lisico.

Od tistega časa lisice smrtno sovražijo zajce.

Kako je mačka vzgajala veverico

Mački so poginili mladiči. Zelo je žalovala za njimi, ni ji več dišala jed, iskala je mladiče in žalostno mijavkala.

Zasmilila se je gospodarju.

Nekoč je v gozdu našel majhno veverico in jo prinesel domov. Veverica je bila še slepa. Ni znala niti jesti niti hoditi. Otroci so jo položili k mački. Mačka je živalico ovohala, jo oblizala in jo pričela hraniti kakor lastno mačkico. Spala je skupaj z veverico in jo grela s svojim telesom, kadar ji je bilo hladno. Nobenemu psu ni mačka dovolila, da bi se približal njeni varovanki: takoj je začela pihati

in sedla na zadnje tačke ter s kremplji odganjala psa.

Ko je veverica zrasla, jo je mačka učila loviti miši. Najprej ji je prinesla mrtvo miš, jo položila na pod in pokazala veverici, kako naj jo prime. Potem je mačka prinesla pol živo miš, ki je lahko še hodila. Končno je prinesla živo miško, jo spustila iz zob in jo zopet zgrabila. Vse to je delala zategadelj, da bi se veverica naučila loviti miši.

Veverica pa nikakor ni hotela loviti in jesti miši. Kolikor se je mačka tudi trudila, ba bi svojo učenko naučila raznih mačjih umetnosti — veverica tega ni razumela. Niti mijavkati se ni naučila. Ko jo je mačka poklicala, se je veverica odzvala po svoje: «Urr, urr!».

Nekoč je mačka odšla iz hiše na vrt. Veverica je odskakljala za njo. Prišli sta k orehu. Pod njim so miši izkopale luknjico. Mačka je ponovno hotela poučiti veverico, kako naj lovi miši. Komaj pa je veverica ugledala drevo, je skočila nanj in se vzpenjala po debelu vedno više vse do visokega vrha. Tam je sedla na zadnje tačke, utrgala oreh, ga očistila lupine ter se posladkala s sladkim jedrom.

Od tedaj mačka ni več učila veverice loviti miši. Kakor prej je z njo v miru živela in se sprehajala po vrtu, toda hrano sta si odslej iskali vsaka po svoje. Kadar je mačka pod orehom lovila miši, je veverica tekala po vejah, se gugala na njih in se sladkala z orehi.

Zakaj ima zajček kratek rep?

Ko je bil zajček majhen, se je šel učiti za mizarja. Mizarjevi so imeli vrt in na vrtu mnogo zelja. Zajček je vedno prihajal na vrt po zelje. Gospodar ga je opazil in zaprl v delavnico, tako da mu je rep ostal med vrati. Prišel je psiček in zalajal. Zajček se je prestrašil ter zbežal v gozd. Repček pa mu je ostal med vrati. Od tega časa živi zajček v gozdu in ima kratek rep.

Leni kos

Kos zelo rad zoblje grozdje.

Ko so obrezovali trte, so ga prosili, naj pride pomagat.

«Ne utegnem; pravkar si pletem gnezdo!» je odgovoril in zažvižgal.

Treba je bilo okopati vinograd; zaprosili so kosa za pomoč.

«Ne morem, nesem jajčka» se je izgovoril.

Prišel je čas škropljenja trte in poklicali so kosa na pomoč.

«Uh, pravkar valim in ne utegnem», je dejal.

Poklicali so ga tudi tedaj, ko so vezali trtje.

«Kako bi, saj moram mladiče pitati!».

Približal se je čas, ko je treba vinograd opleti.

«Ne morem, ne utegnem» se je otepal kos. «Kosiči so še majčkani. Če jih zapustim, mi poginejo od lakote».

Grozdje je dozrelo. Povabili so kosa na trgatv.

«Oh, zdaj pa, zdaj! In tudi družino pripeljem s seboj!».

HRIBČEV GREGEC

PO POVESTI VENCESLAVA WINKLERJA

1. Bilo je to v tistih časih, ko je še Turek hodil v deželo in je z gradu Nadlišek vladal nad prebivalci vasice Prikras, tako kot se je njemu samemu zdelo, oskrbnik Andraž Rosenberg... Njemu je pomagal v vasi župan Košuta. Na robu vasi, če prav v gmajni, je stala Hribčeva domačija.

Bili so časi, ko je stala njihova hiša sredi vasi in so Hribčevi bili trdni gospodarji in župani v Prikrasu. Toda oče sedanjega gospodarja se je pred petdesetimi leti uprl in se pridružil dolenskim kmetom v boju za staro pravdo. Tačas so mu grajski doma zažgali domačijo, njega najprej zaprli v grajski stolp in nato pogнали v gmajno, kjer si je Hribčev ded moral izkrciti gozd in na novo postaviti hišo.

2. Natihoma so pravili, da ga je šel ovadit prav oče sedanjega Košute. Dokler Košuta še ni bil župan, se je izogibal Jerneja Hribca, sedanjega gospodarja na Hribčevem. Jernej pa mu je ob vsaki priložnosti pokazal svojo moč.

Zdaj pa se je vse spremenilo. Hribec se je umikal županu, popolnoma uiti pa mu ni mogel. Na tlaki mu je bilo dodeljeno najtežje delo, kakor za pokoro dolgih petdeset let. Ko so pobirali desetino, se je Košuta nalašč vsakič ubregnil obenj. Hribec je stiskal ustnice in povešal glavo. Prav do kraja pa le ni mogel zdržati.

Sosečje so ga poznali, da bo bruhal, ko ga bo razjedlo do kraja...

3. Jernej Hribec je zakričal...

Potem so prišli grajski, ga zvezali in tepli. Hribčevi otroci so morali brez moči gledati, kako je moč njihovega očeta, ki so ga tako občudovali, v nekaj trenutkih splahnela. Prav po otročje se je otepal grajskih hlapcev, kakor bi ne znal udariti, dokler ga niso vsega krvavega pritisnili k tlom in ga povezali. Mati je zakričala od groze, mala Tinca je sedla na prag, trije fantje, Miha, Gregec in Ivan pa so blede in togotni stali ob hiši in razočarano gledali, kako se oče ne more braniti. Gregcu je za trenutek zrasla misel, da bi prinesel očetu sekiro, toda Miha najstarejši, ga je sunil, naj bo pameten.

Nato so očeta odpeljali.

4. Na Hribčevem so čakali na očeta. Prešel je dan, prešla sta dva, prešlo je že štirinajst dni in očeta še ni bilo. In vse zaradi krajcarjev, ki jih ni mogel plačati, in zaradi nekaj besed. Toda oskrbnik Andraž ne pozna šale.

Otroci so čakali. Gregec je hotel iti na grad, po očeta.

«Vseeno bi moral kdo stopiti na grad», je sanjal.

«Da še tebe zapro!» se je ujedal Miha. Gregcu pa ni dalo miru. Vedel je, da na gradu ne more pričakovati prijateljev. Videl je pred seboj bradate ljudi, ki so potolkli očeta, košenega oskrbnika Andraža, spomnil se je malih lin v stolpcih, za katerimi je zaprt oče. Brzkone čaka, kdaj bo prišel kdo.

«Ko bi šla midva v grad!» se je ustavil pred materjo.

Pravljica o borovcu

Dolgo, dolgo je že od tega, ko je bil borovec še drevo, krasno kot malokatero na širokem svetu. Od korenine do vrha so ga obdajale močne, žilave veje, ki so se krepko in samozavestno stezale v zrak. Igle so mu bile mnogo svetlejšje kakor pa dandanes in tako svilenomehke kakor rožni listi.

Stoječ sredi bratov-tovarišev je tvoril krasne senčnate gozde. Silno je bil ponosen na svojo krasoto, jakost in moč.

Toda njegov ponos mu je postal usoden in mu je bil v pogubo. Iz domišljavosti in nečimrnosti se je rodil napuh in se je razvila prevzetnost.

Vsak posamezni borovec je hotel posebej kazati svojo lepoto — a pri tem ga je oviral sosed. — Vzbudila se je medsebojna zavist.

Natihoma je nastalo grozljivo rovanje. Drug drugega je objemal in stiskal z močnimi rokami ter ga skušal zadušiti in zadeviti...

Ječali in stokali so v grozovitem, zavistnem boju in žolta, smolnata kri jim je silila iz razpok in modric žilave, lubaste kože.

V dolgih vrstah so ležale čez noč cele trume smrtnoranjnih in umirajočih drevesnih orjakov. Bratska kri je orosila zelena gozdna tla.

Ko se je naslednje jutro izprehajal Bog po gozdu, jih je opazil. Razsrdil se je na pobesnele stvari in izustil nad njimi naslednjo kletev:

«Ker se v slepem napuhu tako silno črtite, ostali boste poslej taki, kakršni ste! Stali boste osamljeni ali pa boste ponižno plzili po tleh, in nobena ptica ne bo gneznila v vaših vejah. To naj vam bo kazen za greh!».

In tako se je tudi zgodilo.

Od onega časa je borovec majhen in boren, gloda po preperem skalovju, ali bedno plazi po zemlji. Ponižno se sklanja pod drugim lesovjem, ki je stalo nekaj globoko pod njim.

Oni pa, ki je višje zraščeni, toženi vije odrevenele, krepelčaste roke in stoji osamljen od tovarišev v mrki samoti...

Kjerkoli pa tvorijo borovci še majhne gozdčice, stoje po daleč vsak sebi, nemi in srditi. Le v nočnem času jih čuješ stokati v vetru...

Nobena ptica ni nikdar še gneznila v njihovih vejah...